

AMERIKA OP HET SPOOR

scheidslijnen

Zowel dwars door New York als dwars door Los Angeles loopt een scheiding. In New York is het een natuurlijke scheiding. De East River scheidt de Bronx van Manhattan. Maar in L.A. is de scheiding haast onzichtbaar en alleen aan de gezichten van de mensen, en de taal die ze spreken, af te lezen. Beide steden zijn in twee richtingen gekamd. De ene rijke witte helft naar rechts, de andere arme en gekleurde helft naar links. Never the twain shall meet! Ooit werden in Amerika de tegenstellingen tussen staten uitgevochten en opgelost in een burgeroorlog, met een onmogelijk unieverdrag als aanleiding. Na die oorlog werd iedere Amerikaan een autonome staatsburger. En waar autonome staatsburgers niet met elkaar om kunnen gaan worden ze absoluut uit elkaar gehouden. Ze mogen elkaar alleen op afstand uitdagen, sportief of spectaculair. Want een directe duel leidt altijd tot ongelukken.

Amerika is een land van scherpe scheidingen, niet zozeer vanwege het grootste aantal echtscheidingen per hoofd van de bevolking. Maar meer in de zin van de scheiding tussen oud en jong, rijk en arm, leven en dood, misdaad en moraal, blank en zwart, federale staat en lokale overheid, downtown en achterbuurt, stadsbestuur en 'neighbourhood-counsel, nationale staat en reservaat, Big City en Small Town, High Brow en Low, perversie en puritanisme, establishment en onderwereld, conservatieven en liberalen, huizenbezitters en daklozen, natuur en cultuur. En misschien wel steeds (of op stedelijke schaal) de belangrijkste: tussen grootkapitaal en de rand van de samenleving.

De scheidingen zijn welhaast absoluut en maar zelden wordt er iets op de scheidslijn uitgevochten. Die scheidingen worden niet geaccentueerd door niemandslanden of ondoordringbare scheidsmuren. Ze zijn scherp omdat er tussenbeide gewoon geen directe communicatie mogelijk is door de perfecte bewaking van de culturele scheiding. Alleen de echtscheiding is altijd een slagveld gebleven. Misschien bewijst dit dat eigenlijk alleen de seksen nog altijd met elkaar kunnen omgaan, om samen iets voort te brengen.

Voor de rest strijd iedereen binnen het eigen territorium en blijft men uit elkaars buurt.

Toch wordt er af en toe een lont in het kruitvat gestoken. Soms was een moord de aanleiding tot een heftige uitbarsting van geweld en emoties, waarna men al de traumatische gevolgen van al die scheidingen berouwd. Dat begon in de zestiger jaren met de moord op Kennedy en daarna Martin Luther King. Kort daarna ging er een golf van geweld door de Amerikaanse staten die een heel ander

Amerika naar de oppervlakte bracht, dan zoals wij dat van de tv kenden.

Iedereen herinnert zich nog de droom die Luther King proclameerde. Maar er was ook een witte utopie die door president Lyndon Johnson in 1965 werd verkondigd. Hij wilde nette, eerlijke en harmonieuze steden verwezenlijken die hij voorzag in een droom. Hij wilde de krachten die 'ons volk uit elkaar drijven' overwinnen. Op zijn last werd er 3 miljard dollar beschikbaar gesteld voor stadsvernieuwing en volkshuisvesting in de grote steden. Hij verklaarde de oorlog aan de armoede. Die oorlogsverklaring en het geld dat er mee gemoeid was hadden merkwaardige effecten. De verpauperde delen van de metropolen politiseerden razendsnel in een extreme richting. De door de federale staat gesubsidieerde buurten rebelleerden tegen de lokale overheid. Dit leidde weer tot 'law-enforcing', het optreden met strengere hand. Johnsons droom behelsde een utopische oplossing voor de werkelijkheid van Martin Luther.

De openbaring van de werkelijkheid achter die droom was daar al aan vooraf gegaan. Op 16 juli 1964 schoot een witte politieman in Brooklyn een zwarte teenager dood die met een mes op hem af kwam. De politieman was afgekomen op een conflict tussen een bouwopzichter en wat zwarte jongeren. Er verzamelde zich een menigte op de plek des onheils en iemand riep: "Come on, shoot another nigger!". Er volgden zes nachten van aanvallen op de politie, plunderingen en brandstichtingen door zwarte menigtes in Harlem en Brooklyn. Vanaf die tijd was het elke zomer raak in haast elke grote Amerikaanse stad, met de rellen in Watts, in 1965, als een dieptepunt. Zomerse orgiën van geweld volgden als de gemoederen verhit raakten na hete dagen en confrontaties tussen politie en minderheden. En ondanks de grote hoeveelheden geld die er in het opruimen of de verbetering van de slechtere buurten werd gestoken, liep de situatie steeds meer uit de hand. Die buurten takelden zowel fysiek als sociaal af. Bendes en revolutionaire bewegingen braken de macht van de sterke arm en de boel af.

Ook Jane Jacobs pleidooi voor een andere vorm van vernieuwing kon niet verhinderen dat de South Bronx tegen 1975 in de woorden van het blad 'Fortune' was veranderd in een aftandse buurt, een stadswoestijn: "may be the closest men have yet come to creating hell on earth". Jacobs was de eerste die zich midden zestiger jaren tegen de kaalslagoperaties in het kader van de politiek van 'urban renewal' keerde en voor kleinschalig en gemêleerd opknappen van de buurten pleitte. (Later wordt dit omgewerkt tot het concept van de 'upgrading', waardoor de armeren voorgoed uit het gezichtsveld werden verdreven.) Het aantal brandstichtingen in de Bronx bereikte een recordhoogte van 40 per dag in 1975, terwijl 30.000 woningen verlaten werden in een jaar tijd. Huurstakingen noopten de eigenaren de panden op te geven, waarna de woningen in nog grotere getale werden verlaten. Pas via leningen van de gemeente kon er via nieuw opgerichte woningcorporaties weer enig herstel tot stand komen.

Maar America put uit alles positieve beelden die tot nieuwe culturele fenomenen inspireren. Dit maakt het land tot bakermat en voedingsbodem van moderne vormen van expressie die de verbeeldingskracht van de hele wereld vrijmaakt, omkeert en in beweging zet. Amerika heeft de wereld geleerd dat vrijheid van meningsuiting begint met het losgooien van de teugels en het zich laten meevoeren met spontane opwellingen van uitingsdrift. Vrijheid is alleen maar pure passie. Die moet weer door de feiten worden ingeperkt. Of het nu gaat om de comic, het pocketboek, de jazz, de popmuziek of de breakdance. Wat opvalt is dat de fusie tussen kunst en het dagelijks leven de wereld blijkbaar gaande houdt. In die fusie worden dromen tot werkelijkheid en mogelijk is dat de ware aard van de "American Dream". Vaak zijn die dromen ook beangstigend, maar de roesmiddelen maken ze aangenaam.

Manhattan is al een halve eeuw het narrenschip waarop de onstuimige maar versplinterde zakenwereld zijn lusten botviert. En als de stad hierdoor elders een geblakerde vuilnisbelt is geworden, levert ze nog genoeg stof voor een vernieuwing van de populaire cultuur. In 'Fort Apache The Bronx' ontdekt western-held Paul Newman het Wilde Oosten. Hij mag dan tegen alle destructie niet opgewassen zijn, toch is hij in z'n eentje altijd nog de slimste. Door zo'n film wordt de Bronx via de voorstelling gerevitaliseerd, zoals de "West" ooit werd gewonnen. De Bronx wordt een uitdaging aan 'the american way of life'. Tenminste niet zo duf als Fartville Virginia. The Bronx staat voor 'trouble' en 'trouble is fun' om met de termen van de culturalisten te spreken.

Newman staat model voor hoofdinspecteur Frank Furillo in de tv-serie 'Hill Street Blues'. De serie begint in '82 met intellectuele lof op kleine schaal, maar wordt op een van de grote Networks al gauw het evenement van de dag. Een nieuw soort gefragmenteerd, hard en supersnel realisme steekt in de beeldcultuur zijn kop op. Dit is de manier waarop in America de beeldcultuur werkt. De tv stelt de bedreigende en ontbindend dodelijke realiteit zodanig aanwezig, dat deze juist weer spannend of vermakelijk wordt en uitdaagt om zich er fictief in te verplaatsen. Door zo afstand te nemen worden de eigen angsten en ijdelheden door een sensationele en groteske voorstelling tot hilarisch vermaak. En de losers worden de helden van nietsontziende zelfspot. De cynische serie 'Married with children' is daarvan opnieuw een sprekend voorbeeld. De getekende typetjes uit de comics van weleer, dartelen nu in levende lijve over het scherm. Ze leveren geen aanstoot meer, ze zijn alleen maar ijdel en onbeholpen. Maar ze worden niet uitgejouwd of afgedaan, integendeel, ze worden opwindend toegejuicht. Op die manier wordt, inlevend, alle schone schijn doorgeprikt en de banaliteit tot levenskunst verheven.

Als de buurtorganisaties alleen nog maar potentiële zwarte politici voortbrengen en de aandacht voor de losers verder verstomd, wordt er op een ander netwerk aangesloten. Er wordt op de radio afgestemd die de ether van New York doet trillen van

genot. In de lucht is de Bronx vanaf begin jaren tachtig meer dan levend aanwezig. De 'All African People's Revolutionary Party' organiseert een invasie van geluidsgolven met 'educational rap on a militant level'.

Een zwarte komiek uit L.A. vangt het geluid op en zet het om in lichtzinnige beelden die bij de revolutionairen grote ergernis opwekken. Eddy Murphy draait alles om en gaat in Beverly Hills Cop als politieman uit de slums van Chicago naar Hollywood. Wie zijn knipoog in de richting van Fort Apache niet ziet, houdt de ogen gesloten. Maar hij knipoogt ook in de richting van de Rapmasters van de 'Boogie Down Productions'. Voor hen is hij een doorn in het oog. Edutainment versus entertainment. Wat het getto voortbrengt wordt in de tachtiger jaren steeds aantrekkelijker, steeds expressiever en uitdagender aan een lichtvoetig publiek voorgeschoteld. Boven de Bronx zindert een sensuele spanning die zich in de media ontploft zonder nog langer destructief te zijn. Geen woorden maar beelden begeleid door een hypnotiserend ritme. In '65 zong Barry McGuire in 'Eve of Destruction' nog: "the eastern world it is exploding....." Maar de manier waarop die wereld in het oosten explodeerde, voorzag hij niet.

In America zet een ondragelijke spanning zich altijd om in vermakelijke filmbeelden en muziekgolven. Die hebben zo'n virulente kracht dat ze de hele aardbol overspoelen. Ze zorgen ervoor dat een land niet aan die spanning te gronde gaat en dat de rest van de wereld zich aan Amerika vergaapt. En wat in werkelijkheid praktisch aan het oog is onttrokken krijgt via de media een uitdagende pose aangemeten. De minderheden in America presenteren zich heel anders dan in Europa, Engeland uitgezonderd. Zij profileren zich mediamiek, via een nadrukkelijke, soms haast bedreigende, lichamelijke aanwezigheid. Daarmee zaaien ze verwarring, misschien in de hoop dat zo de grenzen worden verlegd. Terwijl er in hun dagelijkse leefomstandigheden niet zoveel wijzigt wordt er door hun uitgezonden poses elders ontzettend veel overhoop gehaald. Van Afrika tot diep in de Sovjet Unie is men aangestoken door het virus dat "Sounds of the cities" heet.

getransformeerde tradities

Zo bezien is cultuur in America niet iets wat de mensen of een land bindt in een eigen traditie. Er zijn alleen zwaarwegende sociale verschillen en een overwoekerende populaire cultuur. Een cultuur die uitermate hilarisch, dweepziek en sentimenteel is omdat de verschillen zo schrijnend en onoverkomelijk lijken. In het sentiment wordt dat weggepoetst. Die populaire cultuur wekt dat bewust op met de nodige pathetiek en opwinding. Op zich is het leven in America alleen op bepaalde plekken en in bepaalde situaties aangenaam. Maar het land heeft een veelheid van zinnenprikkelende roesmiddelen voortgebracht waarin het onaangename en harde naar de achtergrond wordt verdrongen, door het opwindend voor te stellen. Vervolgens wordt alles wat er

gebeurt via een filmische illusie weer in het geheugen van de Amerikaan ingeprint. De plek van de gebeurtenis, maar ook de plek van de opnames geeft zo elk stukje Amerika een identiteit. De laatste grote gebeurtenis heet Twin Peaks en is als gebeurtenis volledig bedacht, maar als plek bestaand. Maar het kan net zo goed omgekeerd zoals in het geval van Graceland waar Elvis geleefd zou hebben. Als het de zinnen maar begoocheld.

Toch is men in America zich heel goed bewust van de werking van die roesmiddelen. Omdat ze toch een bepaalde saamhorigheid kweken, bijvoorbeeld in de verering van de sportheld, zijn het alleen verdwaasde en verdwaalde intellectuelen of notoire revolutionairen die er moeite mee hebben. De vraag is niet of ze ongelijk hebben, maar wel of zij ooit weer vat op hun land zullen krijgen.

Zo ontdekt de Europese toerist, dat in Amerika cultuur een vertoning is die het harde moderne leven veraangenaamd in plaats van een oorspronkelijke, traditionele of nationale gebeurtenis te zijn.

Alle verwijzingen naar oorspronkelijkheid hebben een illusoir karakter. Nooit gaat het om de feitelijkheid. Het zijn vertoningen van opgeklopte emoties en sentimentaliteit, om het harde bestaan op en voor zichzelf dragelijk te maken en elk gevoel van onmogelijk medeleven een plaats te geven in de verbeelding. Of nog een stapje verder: het is een illusoire werkelijkheid die aan het leven van de Amerikaan betekenis en inhoudt geeft: de wereld van sport en spel, van film, muziek en televisie. Al voor de oorlog heeft dit de serieuze cultuur verdrongen.

In werkelijkheid gaat alles in America natuurlijk z'n dagelijkse gangetje. Dit is de 'struggle for life', zonder veel diepzinnige omhaal en poespas, waaraan men ontkomt of bijkomt in de beslotenheid van collega's, familie, vrienden en kennissen die elkaar naar de regels der wet respecteren zonder zich aan elkaar te verplichten. Als geen ander weet de Amerikaan met het verlies van de gemeenschapszin om te gaan, door in te zien dat ook dat niet al te serieus moet worden genomen. Men is nu eenmaal overgeleverd aan wat er gebeurt en op de buitenwereld kan men zich niet verlaten. Ieder voor zich en GOD voor ons allen; Denial of Disaster. Dit kwam in de plaats van de onhebbelijke Europese gewoonte om alles wat er fout zou kunnen gaan krampachtig in toom te houden via de verzorgingsstaat, de hoogstaande culturele traditie en het nationale bewustzijn.

Het Amerikaanse burgerlijke pragmatisme kent zijn beperkingen maar al het andere beperkt de vrijheid die nu eenmaal heilig is.

Daarom zijn de Liberty Bell en het Vrijheidsbeeld de enige echte historische nationale symbolen die ook in het heden nog een betekenis hebben omdat ze de vrijheid aanroepen en verzinnebeelden. Een vrijheidsideaal waarin hooguit wordt gerefereerd aan afkomst (etnisch en raciaal), een woonplaats en een baan, en aan bezit en status dat of die immers elk moment weer

kan worden verloren. Daarmee staat het Vrijheidsbeeld ook voor de breuk met traditionele waarden van de eenheid van land, ras, geloof en klasse. America is een land van chaotische veelheid, verscheidenheid en gescheidenheid dat bij elkaar hoort omdat ieder er trots op is inwoner te zijn van een natie met het hoogste aanzien en de grootste invloed in de wereld. America is het eerste globale land ter wereld, met een globale cultuur en een globale verantwoordelijkheid. En daarmee verliest er elke gebondenheid aan een verleden zijn betekenis. En vooral ook die van de oorspronkelijke bewoners, de indianen. Als deze daaraan toch vast wensen te houden zullen ze in afzondering moeten leven in hun reservaten, waarin ze oorspronkelijk met geweld zijn afgezonderd. En in een appel aan het schuldgevoel van de Amerikaan - te leven in een land waar hij vanouds niet thuishoort - cultiveert de indiaan al honderd jaar het trauma van het verlies van die waarden in het reservaat waarin hij is opgeborgen. Zo proberen zij de gewelddadige geschiedenis van het land op te roepen. Maar in zijn hang naar extase heeft voor een Amerikaan de geschiedenis van het eigen land nog weinig waarde, tenzij als verhaal over de heroïek. Of als toeristische attractie.

Die geschiedenis is de herinnering aan een tragische double-, of beter nog triple-bind die in de Civil-War culmineerde, met de afschaffing van de slavernij als achtergrond. Het verdrijven van de Engelsen ter verovering van de vrijheid is nauwelijks nog als heldhaftig aan te merken. Daarvan is Canada het bewijs. En het verleggen van de frontier, na de vernietiging van het Indianenpact van Tecumseh is nu een smet op het blazoen van de liberale beginselen. Alleen Texas, dat zich voorwaardelijk bij de federatie voegde, klopt zich nog op de borst om de heldhaftige opstand en verdediging tegen de tirannie van de horden van de Mexicaanse heerser Santa Anna.

Er is in het verleden niet zoveel om recht trots op te zijn.

Met het einde van tweede wereldoorlog werd America een moderne federale rechtstaat, gegrondvest op de beginselen van een liberale constitutie, die er niet langer voor terugdeinsde om zo nodig elders in de wereld in te grijpen. De Monroe-doctrine van het begin van de negentiende eeuw - Amerika voor de Amerikanen - werd overboord gezet. De les van Pearl Harbor en het verdrag van Jalta wees haar een invloedssfeer toe waarin het liberalisme en de vrijhandel was te waarborgen. Elke dreigende verstoring van de orde werd vanaf die tijd inderdaad acuut geprobeerd de kop in te drukken. Elke mogelijk ondermijning werd onmiddellijk ontmanteld, met de schrik van een 'narrow-escape' in '40-'46 nog in de benen. Maar Amerika verkocht zichzelf tegelijk met het succes van haar in de oorlog aangezwengelde economie van de vrijheid: free enterprise tegenover wereldcommunisme, onder de paraplu van de afschrikking met de bom. (Het duurde tot rond 1985 toen het succes compleet werd, toen met de komst van Gorbatsjov de succesformule ook de rest van wereld in z'n greep kreeg.)

Gelijk met de bezegeling van de 'conquest of the New World', met de economische ontsluiting van het Amerikaanse continent werd de slavernij afgeschaft en beide met geweld. Sindsdien wordt die geschiedenis op rituele wijze in de herinnering opgeroepen en weer verdrongen. De filmindustrie teert hier al tientallen jaren op. Op die manier beleeft Amerika het trauma van de breuk met het verleden, van een scheiding der geesten waarvan iedereen weet dat die zeer pijnlijk is.

Als men door Amerika reist treft men een land met een ogenschijnlijk verweesd en ontheemd karakter, gekenmerkt door chaos of uniforme saaiheid in een weerbarstig landschap. Welvaart en ontbinding. Dit maakt America zo verschillend van Europa. Op de cruciale punten is het land niet verzorgd. Het leven is er niet getemd, zoals in Holland of Zwitserland, ook al is de welvaart er zeker zo groot. America toont niet op straat hoe het leeft, alleen wat het verlangt. Het straatleven is er al lang verdwenen en hij die op straat leeft is vogelvrij.

Maar het leven in Amerika speelt zich af in gemakkelijke verhalen en in sport en spel, die rijkelijk worden opgedist en op de smaak van elk willekeurig publiek zijn afgestemd. In Amerika is iedereen publiek en daarom alles aanschouwelijk gemaakt om de consumptie op te wekken, tot op het meest private toe. In Amerika wordt cultuur gemaakt in het stadion, op tv en in de film. En het wordt verzwoegen. Een reis door America is daarom vooral een reis door een landschap, dat niet zozeer in cultuur is gebracht als wel door een wanstaltig consumptiepatroon is aangetast. Overal voelt men dat er met de ruimte gewoekerd wordt, in plaats van alles netjes bij te houden en te conserveren. Een reis door America is daarom, kortom, een reis door een landschap waarin het lijkt alsof de mens de natuur heeft willen overtreffen of afbluffen. Die overtreffing is niet organisch of harmonisch, maar vooral ruw en buiten proporties. Alsof men weet dat men het toch tegen de natuur heeft afgelegd en het nooit meer goed zal komen. In het besef van die dreigende catastrofe neemt men het ervan. Ook op reis.

verdwenen gemeenschap

In America is de lucht altijd geladen met een psychische spanning. Men kan zich niet op mensen verlaten, evenmin weet men tot hoever medereizigers of de mensen waarmee men te maken krijgt, hetzij op straat of waar ook maar in welke situatie dan ook, te vertrouwen zijn. Daarom is men altijd alert en open voor de situatie waarin men zich bevindt. Daarom ook stelt men er prijs op dat de privacy gerespecteerd wordt: 'my home is my castle'.

Daarom geeft men ook voortdurend aan van goede wil te zijn en neemt men een vriendelijke, maar bescheiden houding aan, praat men graag gemoedelijk in volle belangstelling zonder met de deur in huis te vallen en heikele thema's aan te snijden. Veel meer dan elders trekt men de aandacht en legt men vlot contact zonder daarin naar diepgang te streven. Men streeft naar vertrouwen. Dit

heeft tot gevolg dat men in Amerika veel kleine gebeurtenissen meemaakt die 'de burger moed geven'.

Kleine blijken van een bescheiden houding of van attente aanwezigheid. Opvallend is natuurlijk dat men altijd door een correcte houding aangeeft dat men betrouwbaar is en dat men direct is door een 'casual' gedrag; Het noemen van de voornaam bij het voorstellen en het aanspreken met : 'how are you' te pas en voor de vreemdeling vaak ook te onpas. Maar dit luistert naar strikte codes die bij overtreding direct met een agressief, afwerende of terugschrikkende houding worden beantwoord. Men oogt zelfbewust en brutaal maar dit is een pose waarvan de beeldbuis de consequenties toont in vele vormen. Daar overheerst het omgekeerde. Door een stoere houding geeft men aan dat niemand te vertrouwen is en men daar tegen is opgewassen.

Dat geldt ook voor de brutale en onverantwoorde poses van de subculturen, de uitdagende poses van 'het zwakke geslacht' en de 'zwarten'. Maar in het dagelijks leven is men vooral vriendelijk op een veel nadrukkelijker manier als in Europa. Als men eenmaal weet dat dit een teken van oplettendheid is en als men een goed oog ontwikkelt voor de plekken die in de gaten worden gehouden (natuurlijk in de eerste plaats door de surveillerende agenten) dan blijkt America onder de meeste omstandigheden behoorlijk veilig. Maar toch blijft er dat ongemakkelijke gevoel: al gebeurt er niets, men kan nooit weten en nergens kan men in de omgeving opgaan, nergens is de sfeer echt ongedwongen. Er overheerst die leegte, die afstand, die lading.

Wat blijkt is dat de mensen op een andere manier tegenover elkaar staan als in Europa. Men is veel meer ingesteld op wat de ander te bieden heeft, op wat zijn verhaal is. Het is een heel pragmatische instelling. Casual betekent vooral: tijdelijk contact en de onmiddellijke mogelijkheid van ontwijken. Het gezellig onder elkaar van de Hollander die op alle markten thuis is, is in America ver te zoeken. Voor de Hollander is de hele wereld in een klein land gecomprimeerd. Het maakt hem niet uit of hij door de Purmer fietst, of langs de kust van Maleisië of over Highway 101 in Californië. Overal onbevangen houdt hij van Holland en blijft zijn wereld klein. Holland is het land van de toerist bij uitstek, maar Amerika dat van de trekkende reiziger.

Maar ook het politiek op elkaar betrokken zijn kent de Amerikaan niet. De serieuze gesprekken die wij Europeanen kennen in vele varianten, zijn hem volkomen vreemd. Nog het verst is hij verwijderd van de russen en Italianen die een totale finesse hebben ontwikkeld in het elkaar politiek de loef af steken. Politiek is in Amerika dodelijk serieus. Daarom spreekt men er liever niet over. Het wordt bedekt in termen van 'human interest', waarin de tegenstellingen worden weggepoetst. Het wordt in afzondering beoefent. Dat geldt voor de politieke elites, maar ook voor de echte oppositie. De aloude socialisten treffen elkaar nog steeds in de nachtelijke folk bars bij muziek van singer-songwriters die al twintig of dertig jaar meegaan. Voor hun baas verbergen ze hun ware identiteit. Linkse politiek is verheimelijkt

of indirect en uitbundig revolutionair in het getto of op de campus. Voor de rest is alles pragmatisme zonder verbindende dialoog, alleen maar verleidelijk vermaak, onderhandeling en afkoperij.

Maar een Amerikaan is als reiziger, daarmee veel onafhankelijker en ongedwongener. Hij valt veel makkelijker op zichzelf terug en voelt zich daarin zeker. Hij is veel minder aan ideologieën gebonden. En de manier waarop hij contacten legt heeft de lading van een gereserveerde en berekenende vriendelijkheid. Niet voor niets blijft hij stoer en oppervlakkig. En attent: steeds weer die bliken van attentie. In de vorm van toeschietelijk gedrag waar men als vanzelf in meegaat.

Hoe ver dit gaan kan illustreert ik nu met een tweetal anekdotes, die ik aan Manhattan overhield.

Mijn gastvrouw aldaar, bleek te beschikken over een stevig Engels rijwiel. Het stond in de slaapkamer wat weg roesten. Ik pompte het beestje op en besloot de stad als een rechtgeaarde Hollander te verkennen. Plotseling bleek Manhattan kleiner dan Den Haag!

En de straten zijn er zo ruim, dat fietsen er een waar genot is omdat men makkelijk overal tussendoor schiet zonder dat er gevaarlijke situaties ontstaan. Voor de auto's is de fiets zo bedreigend dat men een fietser liever voorzichtig op afstand houdt. Wat een luxe!

Ik nam me voor om op de fiets een fotorapportage te maken van de zonsondergang vanaf de zuidpunt. Ik maakte eerst een verkennende tocht, zodat ik precies zou weten hoe ik fietsen moest. Want de zonsondergang duurt er ook in november niet langer dan een half uur. Ik moest dus de tijd strikt plannen. Ik ontdekte dat midden over de Brooklyn-Bridge een verhoogd voet- en fietspad loopt, ten behoeve van de joggers. Vanaf het midden van de brug moest het gezicht op Manhattan een schitterend schouwspel zijn als de luchten schoon zijn, zo deduceerde ik. De volgende dag spoelde de hemel schoon en ik wist dat de dag daarop een ideale gelegenheid voor fotograferen was. New York ligt op 37 graden noorderbreedte waar de winterse zonsondergangen een schitterend kleurengamma afwickelen.

Die dag toog ik gewapend en behangen met mijn camera tegen zonsondergang naar Battery Sea. Daar ging ik meteen voor de bijl. Ik ben niet voldoende rood-groen kleurenblind om niet door het groene licht gehypnotiseerd te raken dat bij een lage zon door de voorruit van het atrium valt. Zoals me wel vaker overkomt vergat ik voor een ogenblik dat de tijd sneller gaat dan mijn waarneming. Razendsnel zette ik mijn hoed op, die ik had aangeschaft om er opvallend beschaafd uit te zien. Dat zou ik nodig hebben opdat er met me rekening zou worden gehouden of ik in ieder geval de aandacht zou trekken. Een fietser met een herenhoed moest wel uniek zijn en daarnaar worden behandeld.

Ik haastte me naar pier 17, waar Manhattan nu de kooplustige toerist binnenloodst in een tot luxueus warenhuis omgebouwde ontvangsthal. Aan de pier liggen trotse negentiende eeuwse

zeilschepen afgemeerd, opgekalefaterd met een gladde laag plastic vernis, en met namen gedoopt die herinneren aan de vervlogen tijden van de wilde vaart. Ik wilde laag over het water van de East River de tekening van de rivier vastleggen tegen de achtergrond van de strak gespannen brug, gewelfd met pieken en dalen. De Brooklyn-Bridge als aorta tussen het hart van New York en haar metropolitaine stadsdelen.

Vervolgens wilde ik de brug op fietsen. Maar de zon ging me te snel onder en met mijn ogen omhoog gericht fietste ik pardoos de oprijlaan voor de auto's omhoog. Op de brug aangekomen stelde ik gelaten mijn vergissing vast. Ik zou het midden van de brug niet op tijd bereiken want ik had mezelf door het verkeer laten insluiten. Vier verkeersbanen scheidde me van het fietspad in het midden. Daar stond ik met mijn hoed op en mijn fiets in de hand. Alleen met de hoed in de hand komt men verder, mijmerde ik.

Toen gebeurde het wonder.

Drie rijen auto's vertraagden en drie auto's naast elkaar hielden tegelijk stil. Net als de doortocht door de Rode Zee werd mij de oversteek toegestaan. In de ene hand vatte ik mijn fiets en in de andere nam ik mijn hoed met een lichte buiging. Er werd niet geschreeuwd of getoeterd. Er heerste een serene rust op de Brooklyn Bridge, die aan de eenzame fietser was opgedragen. Aan de overkant aangekomen vervolgde ik perplex mijn fietstocht, terwijl de auto's aan weerszijden van het pad weer in het gedrang van het spitsuur voorbij laveerden.

De foto's die ik op de brug maakte, voldeden aan mijn bovenmatige verwachtingen. Het verhaal dat ik erbij vertel gelooft hier geen zinnig mens. Maar New York is een anekdote rijker: het magische verhaal van de Cycling Dutchman waarvoor de stad werd stilgezet.

's Avonds placht ik wandelend een ronde te maken van Times Square naar Washington Square en weer terug. New York lijkt zeker 's avonds duister, maar dat komt vooral omdat de mensen zich langs de zwaarwegende straatwanden omzichtig bewegen zodra het donker wordt. Maar de stad kent maar weinig dooie hoekjes waar men elk moment wat zou kunnen overkomen. Daarom heerst er meer een plezierig, broeierige spanning dan een gevoel van onveiligheid.

Teruggekomen bij mijn logeeraadres zie ik twee al te luchtig geklede dames vluchtig de straat oversteken. Op straat zijn de mensen meestal 'casual', dus onopvallend, gekleed. Maar deze vrouwen waren zwaar en ordinair opgemaakt en erg luchtig uitgedost. Ik nam dus aan dat het callgirls waren die zich haastten om een taxi te pakken, omdat de straat niet hun werkterrein is.

De ene was wat rapper dan de andere. De al te hoge stiletto-heels van de achterste waren hier debet aan. Ze struikelde bijna en schoot uit met haar armen, halverwege de linker rijbaan.

Een achttal bankbiljetten vlogen de lucht in en dwarrelden over straat. Waarom ze dat geld los in haar hand hield is me een raadsel. Maar om een of andere reden voelden de bankbiljetten zich tot mij aangetrokken en landden verleidelijk op een paar meter

voor mijn voeten terwijl ik het kruispunt overstak. In de goot hielden ze zich even stil, en ritselden om aan te geven dat ze elk moment weer weg konden fladderen. Ik betrapte ze wijdbeens en als spiderman greep ik ze met gestrekte armen bij hun kladden. De scene duurde maar kort maar moet nogal een komisch gezicht zijn geweest. De voormalige eigenaresse van het papiergeld stond tenminste nogal perplex midden op straat mijn acrobatische toeren te bewonderen. Waarschijnlijk verkeerde ze in de veronderstelling dat ik er met mijn vangst als de weerlicht vandoor zou gaan. Met haar hoge hakken had ze natuurlijk het nakijken en daar had ze zich al stilzwijgend bij neergelegd. Of sprak er uit haar gelaten houding iets van een afwachting. Veel geld was het niet, en de uitslover in kwestie zag er niet onbemiddeld uit met zijn leren jack en herenhoed. Hoopte ze op een hoffelijke geste, een toeschietelijk gebaar die je even uit je rol haalt en tot een ander mens maakt?

Ik dacht daar op dat moment niet over na maar liep op haar toe en overhandigde haar het geld. Ze nam het aan zonder een woord te zeggen. Toen ik haar daar zo stokstijf zag staan gaf ik haar een knipoog. Ineens draaide ze zich om zonder me te bedanken. Ze wendde zich tot haar metgezellin, die natuurlijk het hele gebeuren had waargenomen vanaf de overkant, met een zin die schel over de straat galmde: "Hey, Eunice, this guy picks up my money and returns it!" Vrolijk vervolgde ze haar weg. En ik met een minzame glimlach de mijne. Twee werelden, twee gedachten.

Achter die attente houding gaat een instelling schuil van zorgen voor jezelf, waarbij agressie desnoods niet wordt geschuwd als het er zo nodig op aan komt.

cultuurbronnen

America van na de oorlog: duizenden soldaten komen als helden terug met al hun oorlogservaringen, gehard verlangend naar de frontier die ze voor eens weer eens in Europa aan den lijve hebben ondervonden. De Lyberty Bell heft als pendant in San Francisco het Lyberty-ship, het scheepsmuseum de S.S. O'Brien, als herinnering en eerbetoon aan Amerika's fenomenale krachtsinspanning om zich aan beide zijden van de oceaan van het fascisme te ontdoen. Daarin treft men het echte vrijgevochten gevoel van eigenwaarde van elke Amerikaan, doorgezet in de filmfiguur van John Wayne en de westerns van na de oorlog (waarin de indianen de duivels in pacht hadden als de vreemden die met hun duistere machten de vrijheid van de Amerikaanse burger bedreigden). In Europa lazen we oorlogsboeken over verzet en bevrijding; in America keek men naar de steeds bloediger western die in The Wild Bunch een toppunt van tomeloosheid bereikte. Maar tegelijk wordt men voor het eerst de indiaan gewaar die een leven heeft geleefd dat men nooit heeft gekend en waar men alleen door betoverd kan raken. En met het afsterven van de referenties aan de oorlog en het wilde westen wordt de indiaan van een woeste wilde een waar mens die het trauma

van de ontheemding leeft. Het trauma van het verlies van de authentieke achtergrond, van de tijd dat men nog sterk en zeker was opgenomen in een cultuur van afkomst en gebondenheid. De herinnering aan de waarde van die menselijke achtergrond leidt eerst tot nostalgie en later tot consideratie. De moderne mens is superieur en geavanceerd maar hoeft de oorspronkelijke ander, de 'native and the slave' niet meer te bestrijden of te ontkennen. Hij aanschouwt hem op het witte doek en het beeldscherm. Zo aanschouwt hij nu ook zijn te misprijzen vorige generaties, die nog met echte geweren schoten in plaats van met camera's.

Het grappige is dat zich al in het begin deze eeuw vorm van vermaak ontwikkelde dat kinderlijk-naïef op alle ontwikkelingen in de Amerikaanse maatschappij vooruitliep. In de comic-strip droomt en mijmert het lezende publiek van klein tot groot mee met z'n blijmoedige antihelden die in allerlei dwaze omstandigheden verzeild raken. De strip zet de wereld op z'n kop en toont als in een fantasie het absurde en vermakelijke van de dagelijkse werkelijkheid. De comics kennen geen ideologie en geen moraal en zijn daarom 'bigger than life'. Ze spreken een taal die eigenlijk niet serieus genomen kan worden omdat ze van een werkelijkheid verhalen die men beter verdringen kan. De comic is dus heilzaam. Gedurende een korte periode, begin jaren vijftig werd de comic aan banden gelegd en het was meteen de meest duistere tijd in de afgelopen honderd jaar. De jaren van McCarthy en de koude oorlog. Het waren ook de jaren waarin de comics zich cynisch en vulgair waagden. Uiteindelijk hebben de comicale perversies Amerika gered. Comics zijn daarom geen uitdrukking van culturele minderwaardigheidsgevoelens. Integendeel, de comics zorgen ervoor dat jong en oud zich niet van zichzelf vervreemden en zich in grootspraak verliezen. In de comic krijgt de passie de vrije loop en iedereen weet dat het goed is dat dat alleen in de comic gebeurt. De eerste comic stonden in de kranten van Randolph Hearst. Daar waren ze middel om aan de veelheid van dagelijkse feitjes te ontsnappen in een wereld van verbeelding. Little Nemo reisde door sluimerland dat futuristische vormen aannam. Nemo werd er klein van, maar beleefde aan het mysterie waarin hij werd opgenomen een onafgebroken plezier. De door de feiten onttoverde gebeurtenissen werden in de comic aanvankelijk weer betoverd. Daarna kwam Krazy Kat en volgden er nog een hele reeks maffe figuurtjes. Het gestileerde huisdier was de beste vorm om er de rare vormen die de wereld aannam ironisch op te projecteren. Door de ogen van een al te menselijk huisdier weet de Amerikaan eigenlijk wel beter. Nog voor de oorlog werd daar de superheld aan toegevoegd. Want het werd nodig om aan de middelmatige mens bovennatuurlijke krachten toe te dichtten om de inmiddels uit de hand gelopen situatie weer suggestief in een goede richting te sturen. Maar een kinderlijk geloof in eigen kunnen bleek niet voldoende. In Mad gaf het stripfiguurtje toe, gewoon prettig gestoord te zijn geworden. En bij Fritz de Cat werd hem ook dat allemaal te machtig. We zijn dan inmiddels in de zestiger jaren

aangeland en Fritz vindt het nodig de wereld eindelijk wel eens serieus te nemen. De Frankenstein die hem schiep, Robert Crumb, wilde de wereld terug draaien naar een vredige staat. Helaas bleek ook dat een illusie. De wereld valt alleen te nemen zoals die is en daarvan vredig te genieten en wel door de ogen van Donald Duck en Goofy. Niet voor niets zijn zij de constante emblemata waarmee het hele Amerikaanse cultuurcircus zich presenteert. Hetzij in feesten en parades of in de aparte werelden van Disney in Hollywood en Florida. Mickey, Donald en Goofy zijn de enigen geweest die de wereld toch steeds weer wisten te betoveren. Maar wel als tegenhangers van de hoofdfilms die een ontluisterde wereld laten zien, van geweld en ontaarde seks. Mickey en z'n maatjes houden er aan vast dat het zonder kan.

Omdat de comic geen kapsones heeft is ze trefzekerder dan de kunst en de politiek. De comic is de ontkenning van de aanspraken van kunst en politiek. Daarom neemt de comic steeds een vorm aan die een tegenbeeld is van de heersende vormen in kunst en politiek en het tussengebied van de commercie.

De comic is dus anti-kunst en verwerking en uitdaging van de grote stads- (en oorlogs-?)ervaring. De comic is nog de enige vorm van cultuur die speelt met de normen en waarden van de cultuur, die zich nog lenen voor pervertering: van de kunst, van de kennis van de rare alledaagse gebeurtenissen. De comic is a priori niet serieus te nemen, alleen nog maar vermaak voor jong en oud. Maar a-posteriori houdt het Amerika op de been. Dat bewijst de wekelijkse comics-bijlage van de New York Times.

Inmiddels wordt de comic door het computerspel overvleugeld, dat nog fascinerender is en steeds meer werkelijkheidsgehalte krijgt. Al blijft het per definitie een zo perfect mogelijk spel waarin de kijker als lezer, nu, participant is. In het computerspel wordt je in de perversie van het spel opgenomen als handelend persoon die nooit iets meer kan winnen dan dat realistische of fantastische spel.

In de comic kan er alleen nog maar gegrijnsd worden, maar neemt men afstand. In het computerspel wordt het speelse ernst: men moet zijn zinnen en vaardigheden scherp om het eind te kunnen halen. En voorbij dat eind volgt weer de al dan niet leuke realiteit van alledag. De moeite die men zich daarvoor getroost is onthutsend, alsof het leven werkelijk op spel staat. Welnee, het computerspel is de perfecte vlucht voor de werkelijkheid, terwijl men het toch echt niet zelf verzint. Spelen met de gekte zonder gek te zijn! In de comic werd alleen nog maar om die gekte gelachen. En beide duiden op een bewustzijn van die gekte, van het noodlot van de wereld van de fantastische voorstelling. America kant een hele trits van ruimtelijke spelletjes met de werkelijkheid; van opgaan in de illusie van alledag: Van DisneyWorld tot Coney-Island. Van de Grand Canon tot Yellowstone.

transcontinentale communicaties

De treincabine in America is geen vervoermiddel maar een comfortabel rijtuig, een al te langzame ruimtecabine in de tijd van de lichtsnelheid. Men reist met auto en vliegtuig snel en afzonderlijk van hier naar daar. In de trein is men deel van een gemeenschap op wielen, niet aan een vaste plek gebonden, maar voor even met elkaar verenigd, genietend van de slome tocht waarbij het omringende landschap voorbijglijdt als een vertraagde film op het panoramische scherm. De trein is letterlijk te traag, de stations zijn letterlijk te statisch en te statig. In de trein wordt voor korte tijd het verleden vastgehouden en wordt men herinnerd aan wat ooit zo genoeglijk was. "All Aboard" wil zeggen 'in de trein bent u volledig verzorgd en hoeft u zich nergens meer om te bekommeren, kom binnen en wij bieden u een genoeglijk geborgen vaart door een massale ruimte-zee naar uw plaats van bestemming'. De trein is een communobiel die letterlijk en figuurlijk van de werkelijkheid is afgesloten en daarmee de mogelijkheid tot afzondering in tijd en ruimte in stand houdt.

De treinreis is een gezamenlijke avontuurlijke tocht waarin niet alleen een blik op de uitgestrektheid van America wordt geworpen. Er wordt een nieuw rijk gecreëerd, het rijk van de maatschappij in beweging die je meeneemt langs alles wat stilstaat. De Empire Builder "will take you through the great northern plains past mountains, rivers, gorges, ranches, forts and ancient Indian burial grounds untouched for generations".

Het rijk van de Empire Builder strekt zich uit over drieduizend kilometer van Seattle naar Chicago. En in de rookafdeling van de lounge komt men bij elkaar om wederwaardigheden en belevenissen uit te wisselen. Terwijl de conducteur verteld over de facts of life: "We rijden nu door de staat Montana, waarhet aantal mensen per hoofd van de bevolkingis", verzamelt zich hier onder het genot van wat elders in de trein ongeoorloofd is een kleine gemeenschap van wereldburgers. Tegen de achtergrond van een voorbijtrekkend natuurreservaat verruimen de reiziger elkaars blikken door zich aan elkaar bekend te maken. Men blijkt van heinde en ver te komen, waardoor in de verhalen de hele wereld overspannen kan worden. De treinreis duurt tweeëneenhalve dag. Dit is lang genoeg voor het leggen van intensief contact. Maar aan de andere kant niet al te lang zodat de kontakten niet gaan benauwen. Gelegenheid voor het ontstaan van controverses is er nauwelijks en ze kunnen makkelijk ontweken worden. Daarvoor is de trein te besloten, de afleiding te groot en de sfeer te ongedwongen. In de trein is iedereen alleen maar reiziger.

Geen toerist, omdat men niet reist om van attracties te genieten. In de trein zijn er geen attracties. Men verplaatst zich alleen maar en het enige wat men kan doen is slapen, eten, kijken, luieren en lezen en kontakten leggen met de medereizigers. De treinreiziger is acteur in een door Amtrak georganiseerd modern theater waarin de acteurs het stuk scheppen. Amtrak levert alleen

de schouwburg en een voorbijglijdend decor van natuurlijke pracht en landelijke en stedelijke vistas en skylines. Net als in het theater is het wereldgebeuren buitengesloten. Zolang de reis duurt is er geen televisie, geen radio en geen krant. De media zijn voor even verdwenen. Dit veroorzaakt een korte adempauze en schudt een besef wakker dat de reis iets verwezenlijkt wat in het dagelijks leven node wordt gemist. Onder moderne condities is er in America wel degelijk iets verwezenlijkt van een utopisch gehalte waar de russen al zeventig jaar van proberen los te dromen. Op reis verdwijnt de klassenstrijd in het landschap en krijgt de moderne internationale gestalte. Het belang van het te kunnen gaan en staan waar men wil zonder aan de terreur van de bureaucratie, de media, de politiek, het economisch en het cultureel kapitaal te zijn overgeleverd is al door Marx in zijn communistisch manifest verwoord. Ook voorspelde hij dat de moderniteit naar de verwezenlijking van dit vrijheidsideaal zou voeren. Ongetwijfeld heeft de Amerikaanse werkende klasse, gesteund door haar door Trotski georganiseerde arbeidsorganisaties aan de verwezenlijking van die atopische droom bijgedragen. Terwijl in Rusland, dat zich het marxistische erfgoed heeft eigen gemaakt, alles is gedaan om de verwezenlijking van die droom te voorkomen. De fout ligt natuurlijk bij Stalin. Onder Lenin kreeg hij als Volkscommissaris voor de Nationaliteiten de opdracht ervoor te zorgen dat de nationale identiteiten werden afgebroken. Maar Stalin koos de weg van het geweld, die altijd in de aanval naar de afgrond leidt. Hij had met spoorlijnen al zijn naties met die van Azië en Europa moeten verbinden en zijn kameraden de gelegenheid moeten bieden zoveel mogelijk stad en land af te reizen.

In 1974 was het Richard Nixon die op de valreep van zijn politieke barrière tot het briljante besluit kwam het versnipperde Amerikaanse net van spoorlijnen tot een geheel te smeden. Natuurlijk zal niemand hem daarvoor bedanken omdat het geen politieke meesterzet was. Het was een ingeving, een symbolisch gebaar om iets te herstellen van de nationale eenheid die door zijn klunzige politiek bezoedeld was. Economisch gezien had de ingreep geen betekenis. In America verplaatst men zich uit economische overwegingen met de snelheid van het geluid, waarvoor de trein veel te traag is. Maar Nixon begreep dat America iets ontbeerde dat Rusland wel bezat maar niet durfde te gebruiken: de Transcontinentale Express. De mogelijkheid om te reizen en van het eigen land te genieten door het te ontvluchten.

Voor een hernieuwde kennismaking met America heb ik het land afgereisd met de trein. Ik heb de sfeer geproefd aan boord van alle superliners die het land van oost naar west en noord naar zuid, doorkruisen: De Southwest Chief, de California Zephyr, de Coast Starlight, de Empire Builder, de Texas Eagle, de Desert Wind, de Pioneer en de Sunset Limited. Elke superliner trekt door een ander imposant landschap. Aan boord is de sfeer steeds net een

tikkeltje anders al naar gelang de lengte van de reis en de aard van de bestemming. Seattle trekt nu eenmaal een ander slag volk als New Orleans. En tussen L.A. en New York verandert de reiziger van een showfiguur die door de zon gebruind is, tot een gehard en afstandelijk type dat van de wereld weet. Ook wisselen de huidskleuren in gradaties als men van noord naar zuid gaat. Maar in elke trein is de lounge het trefpunt van de wereldburgers. De Empire Builder is het langst onderweg door het meest verlaten landschap. Daarom is tussen Seattle en Minneapolis de sfeer aan boord het meest intiem of kameraadschappelijk.

Bij vertrek uit Seattle werd ik aangeschoten door Jack uit Woollagong Australië, die ik een week eerder op de Coast Starlight had leren kennen. Jack is een vrolijke frans die toentertijd al een jaar daarvoor huis en haard had verlaten. Zoals Aussies zeker een keer in hun leven doen, was hij bezig met een wereldreis. Al valt er nauwelijks een serieus woord met hem te wisselen en is hij zo grof als een dronken zeeman, hij schoot me meteen te hulp toen hij mij bezig zag mijn gedemonteerde fiets op de trein te krijgen. Hij is vooral razendsnel in het leggen van contacten. In de lounge aangekomen had hij, hoewel hij mij niet vooruit was gegaan, al twee nieuwe maten aan ons gezelschap toegevoegd. Een negentienjarige jongen van Duitse komaf uit Detroit en een rossige Canadees uit Saskatchewan. Een ideaal kwartet voor male bondage. Tien minuten later had Barbra zich zwijgend, maar recht op de man af, bij ons gevoegd en vanaf dat moment moesten we ons een beetje gedragen. De vraag is of ze roet in het eten gooide. Zij kwam uit Arizona en was op weg naar New York, via een omweg langs Seattle. Alleen van haar weet ik dat ze fotografie ging studeren in het oosten. Van de overige drie ken ik de reisbestemming en de achtergronden niet, hoewel we twee dagen lang onafscheidelijk zijn gebleven.

In Spokane werd onze trein gekoppeld aan een trein uit Portland. Daar voegden zich - los vast - aan ons gezelschap toe: George, gepensioneerd sheriff uit Brooklyn en 'McQuaill', een vijfentwintigjarige student economie aan een Japanse kostschool in Londen. Zijn Arabische naam klonk nogal schots, vandaar de verbastering. Hij kwam uit Bahrein en was een highbrow Arabier. Hij zette samen met George, de reis in het teken van de naderende Golfoorlog. In heftige discussies met de door het leven getekende New Yorker ontvouwde hij een stevig onderbouwd, afwijkend Arabisch standpunt. Hij hield een pleidooi voor Amerikaans ingrijpen. Maar George daagde hem uit door te stellen dat de Arabieren hun eigen boontjes maar moesten doppen. Tussenbeide fungeerden Jack en ik als de Veiligheidsraad, terwijl Barbra, ongewild, eerst de Canadees en daarna de jongen uit Detroit het hoofd op hol joeg. 'McQuaill's argumenten waren kort maar krachtig. Saddam Hoessein was voor hem de gevaarlijkste figuur die de moderne wereldgeschiedenis heeft voortgebracht. Zijn sympathieën voor zijn voorganger Hitler zijn niet te loochenen. Zijn strategieën zijn vergelijkbaar maar veel sterker. Hij probeert de wereld in toom te

krijgen door zich van haar belangrijkste energiebron meester te maken. Pas als hij Arabië op de knieën heeft zal hij tot zijn ware missie overgaan, de definitieve vernietiging van de joodse traditie waarmee die van het christendom door en door verbonden is, en deze vervangen door heerschappij van een sociaal getinte, maar fanatieke islamietische broederschap. De inname van Koeweit, een overigens nogal autoritair en corrupt staatje, dat op uitbuiting van vreemde arbeid is gegrondvest, is maar een testcase. Als de wereld hem dit toestaat is zij verloren! Als Arabier die de waarden van het westen heeft leren kennen ziet hij hier geen enkel heil in. De wereld is alleen maar gebaat bij een definitieve regeling van het joods-Arabisch conflict. Door een geschiedenis van eeuwen die hier achter schuilgaat en waarvan de oorsprong nota bene in Irak ligt - het land tussen Eufraat en Tigris - zal dit veel voeten in de aarde hebben. Maar misschien levert Hoessein nu wel ongewild de nodige doorbraak. Snel handelen is gewenst, want binnen een paar jaar is Irak een kernwapenmogendheid. (Met Syrië op de achtergrond.)

De wereld staat voor een keus, maar het initiatief is aan America. De pech voor Saddam is dat de Russen, die hij lange tijd heeft kunnen bespelen, plotseling van het wereldtoneel zijn verdwenen. Maar die voorlopige streek door de rekening zal wel door een staatsgreep van de oude orde worden herstelt. Grijpt America in dan is er nu nog de kans de wereld voor altijd van de spiraal van kernbewapening en uit de wurggreep van het Arabisch fundamentalisme te bevrijden. Grijpt America niet in dan is het einde zoek.

George is totaal overdonderd, zoekt naar argumenten om dit betoog te ontcrachten maar vindt die niet. Maar onder invloed van wat Pina-colladas geeft George het gesprek een complete wending. Hij ontfoetselt de schots en scheve, trotse Arabier de reden voor zijn bezoek aan de States. Hij blijkt zijn Arabische achtergrond te zijn ontvlucht. Hij staat al jaren op gespannen voet met zijn autoritaire vader die in Bahrein heel wat in de melk heeft te brokkelen. Niet zonder emoties legt hij zijn persoonlijke problemen tegen de achtergrond van een grotesk wereldgebeuren, voor ons op tafel.

Hij is door zijn liberaal-Arabisch ouders voorbestemd om een topmanager te worden in de olie-business. Inmiddels heeft hij daarvoor een grondige opleiding achter de kiezen. Eerst is hij naar een Italiaanse kostschool gestuurd waar hij na een jaar losbandigheid is weggestuurd. De roddelkranten in Bahrein stonden er vol van. Daarna volgde een opleiding in managementtechnieken en economie aan een dure kostschool in Engeland. Maar de muren van die school waren veel te dun en hij dook het volle leven in, tot ergernis van het thuisfront. ("Right-on!" roepen Jack en George in koor.)

Maar dit betekende niet dat hij met zijn Arabische achtergrond brak. Hij brak alleen met de tradities van zijn land, met de

gevestigde en corrupte orde. Maar die orde vertoont overal in Bahrein scheuren. Natuurlijk als gevolg van de welvaart waarin de olie het kleine sjeikdom al sinds '38 voorziet. Toen werden de eerste putten geslagen en raakten de Arabieren bezeten van het zwarte goud. De vraag is nog altijd wat het hen naast welvaart heeft opgeleverd. Want ongetwijfeld verkochten ze met de olie hun ziel aan het westen, dat weer van hen afhankelijk werd. De westerse invloed ging ook aan zijn ouders niet voorbij. Hun huwelijk werd een puinhoop en ze leven al jaren gescheiden. Dat zal ook wel de reden zijn voor de constante touwtrekpartij met zowel vader als moeder. Zo pogen hem op hun eigen wijze onder de duim te houden. Welnu, inmiddels is hij door zijn vader gekoppeld aan een rijke Arabische vrouw, waarmee hij binnen niet afzienbare tijd in het huwelijk zal treden. Die vrouw is hem niet onwelgevallig. Hij is dus daarmee akkoord gegaan. Zijn bedje is gespreid.

Maar nu heeft hij een Amerikaanse vrouw ontmoet, die hem heeft overgehaald naar America te komen. Ze is een paar jaar ouder en leeft op zichzelf. Ze kan zich uitstekend redden en zit niet om hem verlegen. Ook heeft hij niet veel op met vrouwen die zich niet aan een man willen binden. Hij heeft het gevoel dat ze voor hem een bedreiging vormen. Ze zouden de poten onder z'n bed weg kunnen zagen. Maar voor een avontuur, alvorens te trouwen.....

Het kwaad is inmiddels geschied. Hij heeft haar in Portland opgezocht en merkt nu dat hij volledig voor haar is gevallen!

Hij voelt zich voor het eerst van z'n leven een zwakkeling, ondanks de zelfvoldane houding die hij uitstraalt.

'McQuaill' vraagt ons nota bene om advies. Maar een avontuur moet bezinken en we weten toch wel waar hij voor zal kiezen. We raden hem aan de tijd z'n loop te laten. Bedremmeld trekt hij zich terug.

Ondertussen probeert de Canadees definitief Barbra voor zich te winnen, maar is daarmee rijkelijk laat. Hij moet eruit in het enige station tussen Spokane Washington en St Cloud Minnesota, Havre Montana. Daar wordt hij van de trein gehaald door zijn broer die hem naar huis zal rijden, ergens in the-middle-of-nowhere-Saskatchewan-Canada. Op het station spreken we plechtig zijn scheiding uit. Van Barbra en van de gemeenschap van Empire-builders.

In Chicago aangekomen heb ik precies vier minuten om van de Empire-Builder over te springen op de trein naar New York. Geen mogelijkheden om nog even en douche te nemen als service van Amtrak op Union-Station. Ik neem afscheid van iedereen behalve Barbra en George.

George zegt me toe er voor te zorgen dat ik tijdig op Kennedy Airport kom. De trein heeft als gevolg van een watersnood in Washington-State een dag vertraging opgelopen. In New York zal ik nog net vier uur hebben om America door het oog van de naald te

verlaten. Helaas zal ik George niet weerzien. Ik reis verder in gezelschap van Barbra.

ontspoort reisverslag

Vooraf in het najaar is een treinreis door het Apalachen-gebergte een verrukking. De luchten in America zijn haast altijd glashelder en het spel van de wolken is bij zonsopkomst en zonsondergang een turbulent filmisch kleurconcert. Ik heb zeker een uur lang mijn neus tegen het raam geplakt om de zon vlak boven de heuvels met de wolken te zien spelen. Ik werd betoverd door een met de trein traag meebewegend panorama van luchten, water, brandganzen en golvende heuvels. Maar dat kwam eigenlijk omdat ik niet slapen kon. Die laatste nacht in America liep alles uit de hand. Er kunnen dingen gebeuren die men eigenlijk liever niet aan de gewillige harde schijf toe vertrouwd als ze je echt zijn overkomen. Dit is niet uit schaamte maar om de integriteit niet te verbreken die tegenover de ontmoette personen geboden is. Ook al zullen zij dat wat geschreven is naar alle waarschijnlijkheid nooit onder ogen zien. Want een reisverhaal kan niet onbeschaamd zijn. Er is een belangrijk verschil met een romantische fictie, omdat de ware gebeurtenis door de emotionele betrekking een lading heeft die het verbiedt het aan een lezer toe te vertrouwen. Een reisverslag is een beschouwelijke beschrijving en geen memoir waarin de persoonlijke waarheid als geheel moet worden opgebiecht. Sommige zaken zal men altijd voor zichzelf houden om zichzelf niet in de obsceniteit te verliezen. Door die beperkingen zullen de reisverslagen nooit tot de literatuur behoren. De onmogelijke eerlijkheid gebiedt dat men nooit zichzelf in de waagschaal kan stellen. Literatuur mag niets en niemand ontzien, ook niet de schrijver. Maar in een reisverslag ontziet de schrijver zichzelf bijna altijd. Een reisverslag is dus niet veel meer als een getuigenis-a-charge van een getuige die door de oordeelkundige lezer is opgeroepen. Zowel het oordeel van de lezer of het verhaal van de beklaagden en de slachtoffers wekken eigenlijk veel meer belang. De schrijver eigent zich alleen het recht van spreken toe! Een reisverhaal is ook geen dagboek waarin men alle belevenissen en overpeinzingen noteert ter ondersteuning van het wankelmoedige geheugen. Een reisverslag kan wel worden gebruikt om de lezer te betrekken in een beoordeling van de door het oog van de schrijver verwrongen feiten. Het maakt de lezer moedwillig medeplichtig aan diens ingebeelde neutraliteit. Menig schrijver stelt zichzelf niet in de waagschaal om zich te presenteren als de vermoorde onschuldige die het allemaal wel gezien heeft. Een enkele keer dat weer ondersteboven, door al z'n gore daden en gedachten te beschrijven en in het verslag schuld te bekennen, wetende dat hij toch niet op z'n geschreven woord is te pakken. Integendeel, de lezer smult ervan en maakt die schrijver tot een cultuurheld. De lafaard zet dan voor in het boek dat alles aan z'n verbeelding is ontsproten. Jan Cremer was er zo eentje. Jean Genet kon er ook wat van.

Soms raakt de schrijver in gebeurtenissen betrokken die het verloop van de reis een wending geven en dus moeten worden beschreven. Gebeurtenissen waarin de schrijver medeplichtig is en hij ertoe genoopt zich in de beschrijving te verantwoorden of de feiten bewust te verdraaien. Het is aan de lezer om dat laatste te doorzien en op eigen houtje te herinterpreteren.

Barbra en ik hadden beiden elk twee vrije treinstoelen bemachtigd. De stoelen op de Amtrak hebben de vorm van de ouderwetse fauteuil bij de scheerbaas. Men kan er ruim in wegzakken, maar het stilzitten veroorzaakt naar verloop van een stekende pijn in je onderbeen. Twee van dergelijke zetels naast elkaar bieden meer comfort.

Ze was nogal verbaasd dat ik geen slaapcabine had gereserveerd, zoals tussen Seattle en Chicago. Maar voor die cabines vraagt men een prijs van een luxe hotel. Iets wat ik me alleen maar veroorloofde als het echt nodig bleek mijn vermoeidheid in verticale houding weg te masseren op het schudden van het treinstel.

In de meest luxe cabines beschikt men zelfs over een douche. Maar elke cabine heeft tenminste een brits en een slaapbank.

De trein naar New York is niet dubbeldeks en voorzien van een restaurant en lounge met panoramisch uitzicht. De passagiers aan boord zijn zakelijker en afstandelijker ingesteld. Maar tegelijk wordt er veel onbeschaamder aandacht getrokken door uitdagende kleding, steelse blikken en quasi brutale opmerkingen. Men merkt aan de gezichten dat men de megalopolis binnenrijdt.

's Avonds laat namen we in de lounge beiden een in aluminiumfolie voorverwarmd reismaal. Aan de tafel tegenover ons zaten een goedmoedige hippie en een duistere chicano met elkaar uitgelaten te hartenjagen. Een derde man zat naast hen vermoeid voor zich uit te staren. Barbra werd uitgenodigd zich bij het kaartende gezelschap te voegen. Hoewel ze te kennen gaf mij niet alleen te willen laten, schoof ze bij hen aan op de vierde open plek. Na drie dagen hadden we elkaar niet zoveel meer te vertellen en de situatie werd wat ongemakkelijk. De derde man vond dit blijkbaar een teken om op te stappen, waarna ik me bij het drietal kaarters aan kon sluiten. Het geluk was met de hippie die alle partijtjes en twintig dollar won. Mooi meegenomen, want hij was net berooid teruggekeerd uit Nicaragua, waar hij als vrijwilliger had gewerkt voor de opbouw van het land van de Sandinisten. De chicano was in een gulle bui en trakteerde ons tot twee keer toe op een glas bourbon, uit een fles die hij had meegesmokkeld. Hij keek schichtig uit zijn ogen, maar met een vreemde scherpe glinstering. Als een zwerfkat, steeds op zoek naar prooi, alert voor zijn omgeving.

Hij sprak nogal gehaast. Hij had een gluiperig gezicht en ik vertrouwde hem niet. Mij was duidelijk waar het hem om begonnen was en ongemerkt bood hij Barbra genereus zijn slaapcabine aan. Zij reageerde nogal opgetogen. "Gistermorgen mocht ik zomaar van

George's douche gebruikmaken, en nu krijg ik zowaar een slaappleaats aangeboden", fluisterde ze, tipsy, tegen me. Ik keek haar onderzoekend aan. Ik vroeg me af of ze nu mij of zichzelf voor de gek hield. Er konden in mijn ogen drie redenen zijn waarom een vrouw in een dergelijke situatie met een wildvreemde vent meegaat naar zijn slaapcabine. Het was mogelijk dat ze op hem viel, al kon ik me dat niet voorstellen. Voor de kerel was het natuurlijk de sublieme manier om haar te versieren, maar ik vreesde dat het in de afgesloten cabine meteen op handtastelijkheid en geweld zou uitdraaien. Voor veel mannen geldt dat als ze met je meegaat het 'gebakken zit'. Misschien uit onbenul en vrees alsnog te worden afgewezen grijpen ze meteen hun kans.

Grenzeloze naïviteit kan een tweede reden zijn. Ooit werd een vriendin met geweld uit een kamer in southeast LA ontzet, toen een kerel zich aan haar wilde vergrijpen en zij moord en brand schreeuwde. Ze was door de man opgepikt bij het Greyhound-busstation, waar ze op de bus naar Fresno wachtte. Hij bood elegant aan, haar met zijn sportwagen naar de plaats van bestemming te brengen. Onder een vals voorwendsel bracht hij haar eerst naar zijn kamer. Toen hij de deur afsloot en haar greep begon ze te gillen. Een buurman trapte de deur in. Deze bracht haar terug nadat hij de kerel met zijn vuisten had uitgeschakeld. Op zijn vraag waarom ze in godsnaam zo stom was geweest in de auto te stappen antwoordde ze op het keurige uiterlijk van de bestuurder te zijn afgegaan. Maar de derde en meest voor de hand liggende reden kan zijn, dat alcohol de zinnen beneveld en pas beseft wordt wat er gebeurt is als het feest voorbij is.

Ze vroeg me of ik die nacht op haar stoel zou willen letten. Plotseling was ze met de chicano verdwenen en de kaartavond voorbij. De hippie gaf me een knipoog, toen ik hem zorgelijk aankeek. "Ik weet niet of zij wel weet waaraan ze begint", zei ik traag tegen hem. "Wat kan het jouw schelen, je bent toch niet met haar getrouwd" antwoordde hij, alsof hij me op enige jalousie wilde betrappen. Hij suste m'n bezorgdheid door nog een biertje aan te bieden en me, bedaard, over zijn ervaringen in Midden-America te vertellen.

Nauwelijks een kwartier later keerde de chicano terug. Hij gedroeg zich nog gehaaster als voorheen en bestelde meteen drie bier. "I fffucked her, and I got her address" glunderde hij gemeen in mijn richting. Hij trilde om de mond en perste de f vet door z'n lippen. "Zo", zei de hippie, "jij weet wel hoe je aan je trekken moet komen!". "O, yeahhh..", grimaste de chicano draaierig, "laatst nam ik er nog een te grazen in het toilet van een vliegtuig". Ik kokhalsde en het bloed steeg naar m'n gezicht, terwijl mijn schouders begonnen te trillen. Had ik eerder actie moeten ondernemen?

Het leek me beter mijn gemengde gevoelens te onderdrukken. Agressie zou de overhand kunnen krijgen, wat nu geen zin meer had. Ik schoot weg en haastte me terug naar mijn zitplaats.

Babra lag in haar stoel, met opgetrokken benen, ogenschijnlijk te slapen. Op mijn naburige stoel was een jonge vrouw neergestreken, in een diepe slaap verwickeld. Ik schoof voorzichtig naast haar, aan het raam. Na een kwartier schoot Barbra omhoog en toen ze zag dat ik keek groette ze, onzeker wuivend met haar hand: "Hi". Ik wendde me tot haar en vroeg haar "Are you okay". Ik legde m'n hand kort en zacht op haar schouder. Ze schokte. "Oh, nothing happened", loog ze, met verbaasde opengesperde ogen. Alsof ze uit een roes ontwaakt was. Plotseling van me afwendend, voegde ze me indringend toe dat ik naar de lounge rook en alle mannen hetzelfde waren. Haar gezicht schoot in een verbeterd trek. Ik zag dat haar lippen waren gescheurd. Ik wenste haar welterusten, wetende dat ik zelf niet slapen zou. Ik was niet de aangewezen vertrouwenspersoon. Ik ging weer op m'n plek zitten. De vrouw naast me was verbaasd wakker geworden en keek me aan met een peilende blik.

Soms komt het voor dat mensen meteen vertrouwd en begripvol zijn. Ze heette Helen en zat op de toneelschool in New York. Ze voelde de situatie blindelings aan. Toen ik vier uur later in de vroege ochtend koffie ging halen, raakte ze met Barbra in gesprek. In de lounge zat de chicano. Hij groette me uitbundig en gespannen en probeerde wat mislukte kwinkslagen. Bij terugkomst had Helen zich over Barbra ontfermd. Op het station van Syracuse, kwamen we gedrieën opnieuw de chicano tegen, toen we de benen strekten. Hij groette vrolijk en Barbra groette kort terug met een bedachtzame blik. Ik deed of m'n neus bloedde. Helen en Barbra spraken over spuitbusjes waarmee de politie zich bediende als ze in het nauw waren gedreven. Barbra vond dat ze zich daarmee wapenen moest. Ze vroegen of ik wist waar ze het over hadden. Ik zei dat ik de rare gewoonte had ontwikkeld om me naiever voor te doen als ik in feite was. De spanning brak en ze vroegen me of ik me met twee vrouwen wel op m'n gemak voelde. Terug op de trein zei ik tegen Helen dat er soms rare dingen kunnen gebeuren. Ze knikte en glimlachte begrijpend. Op Grand Central werden ze allebei door een vriendje afgehaald. Barbra was plotseling kortaf, alsof ze me iets verweet. Na een vluchtig afscheid bleef ik beduusd achter op het grauwe ondergrondse perron dat op een verrassende manier toegang geeft tot de bedrijvige en overweldigende, goudgele en gemarmerde stationshal. Dit waren mijn laste uren Amerika.

Ik scharrelde mijn bagage bij elkaar, in totaal was het veertig kilo. Een uur lang zat ik na te trillen van de reis, in de koffiebar van het Station. Met nog drie uur New York voor de boeg bestelde ik een taxi. Die kwam niet verder dan de Brooklyn Bridge op weg naar het vliegveld. De brug die ik eerder volkomen leeg had meegemaakt tijdens het spitsuur, zat nu, zaterdagmiddag om drie uur, totaal verstopt. Midden op de brug was het dicht aaneengeregen verkeer snoer in een knoop geraakt. Ineens bleek heel Manhattan een gigantische verkeersopstopping. Ik had de taxichauffeur, die uit Uruquay afkomstig was inmiddels op mijn

hand gekregen. Het zorgvuldig vertelde verhaal over een net voorgevallen dramatische gebeurtenis maakte hem zachtmoedig. Hij stopte de meter en bracht me via een omweg naar het station van de ondergrondse aan Delancey Avenue. Hij zorgde ervoor dat ik met al mijn bagage veilig door het poortje van de ondergrondse kwam dat onderaan de trap lag, diep naar beneden in de metrobuik. Ik gaf hem een flinke fooi. Ik zoude mijn bagage het gure en kale platform op en de trein in, om er weer mee boven de grond te komen op een verlaten stationspleintje in Brooklyn. Een voor een schoof ik de koffers voor me uit terwijl ik de fiets in een kartonnen verpakking op mijn rug sjouwde. Mijn wervelkolom spande zich als een snaar en bezweek onder de spatkracht.

In Brooklyn bestelde ik met een gekwelde rug, voor de tweede keer een taxi, wetende dat de weg nu vrij was. De Jordanese chauffeur vroeg, prompt nadat ik was ingestapt, mijn mening over Saddam Hoessein te geven. Hij vroeg zich af waarom ik daar niet open over durfde te praten. Zelf was hij heilig overtuigd van Hoesseins gelijk, inclusief diens visie over het verloop van de geschiedenis. Hij stuurde het gesprek in de richting van de tweede wereldoorlog, terwijl hij zijn afschuw uitsprak over het gastvrije land waarin hij nu met zijn taxi rondarde. Natuurlijk zou ik wel begrijpen waarom hij Adolf Hitler altijd had bewonderd. Er was geen vuiltje meer aan de lucht maar toch sloop er een koude rilling over mijn getormenteerde rug.

Ik realiseerde me dat 'McQuaill' de zaken scherp had gezien. De maanden die daarop volgden zouden hem volledig in het gelijk stellen. Er stond een vliegtuig klaar om me door middel van een oceaan van America te scheiden. Er lag een jaar in het verschiet waarin het lot van de wereld ten goede zou keren en ik mijn rug weer in balans moest zien te krijgen. Allebei als gevolg van een overmatige krachtinspanning die altijd zowel goede als kwalijke gevolgen heeft.

Althans in de ogen van een reiziger van West-Europese origine.